

Editorial

Již třetím rokem náš internetový magazín věnuje jedno ze svých čísel mezinárodní migraci, tématu, jehož význam v posledních letech v ČR neustále roste. Toto číslo přináší tři analytické články a jednu recenzi na publikaci věnovanou fenoménu českého pohraničí, na niž se podíleli výzkumníci jednoho z oddělení SOÚ AV ČR. První příspěvek od Michaely Vojtkové, založený na datech Českého statistického úřadu, se zabývá detailnějším rozbohem z pohledu demografie velmi důležitých událostí v životě migrantů legálně pobývajících v ČR - porodnosti, úmrtnosti a potratovosti cizinců. Autorky druhého článku Marie Jelínková a Alice Szczepaniková se ve svém příspěvku věnovanému rodinné migraci a fenoménu smíšených manželství snaží zamýšlet nad problematickým konceptem takzvaných „pravých“ a „fingovaných“ sňatků ve světle aktuálních změn české cizinecké legislativy. Ve třetím článku se pokouším o zamýšlení nad začleněním přistěhovalecké problematiky do současné české politiky a poukazuji na podle mého názoru zajímavou nekonzistenci mezi názory dvou nejvýznamnějších politických stran a postoji jejich voličů.

Na závěr bych chtěla čtenáře tohoto čísla opět navnadit k návštěvě specializovaného portálu www.migraceonline.cz, na jehož stránkách zájemci z řad laické a odborné veřejnosti najdou celou řadu zajímavých informací a odborných článků věnovaných fenoménu mezinárodní migrace v České republice a dalších zemích střední a východní Evropy.

S přáním příjemného čtení,

Yana Leontiyeva
yana.leontiyeva@soc.cas.cz

První číslo SOCIOwebu v příštím roce bude zaměřeno na neprovdané matky - kdo jsou, proč nevstoupily do manželství a jak se jim žije.

«Teorie pro všechny»

»

Demografické události cizinců v ČR

Klíčová slova: migrace

Úvodem uvedme obecná fakta, která známe o cizích státních příslušnících žijících na území ČR.

Budeme hovořit o cizincích (či migrantech, imigrantech), kteří jsou evidovaní neboli dokumentovaní a můžeme alespoň částečně popisovat za pomoci statistiky jednu subpopulaci, která tvoří obyvatelstvo ČR. Všechna data, která jsou v tomto článku používaná pochází z Českého statistického úřadu (ČSÚ), který zase čerpá z databází Cizinecké a pohraniční policie ČR (CPP ČR).

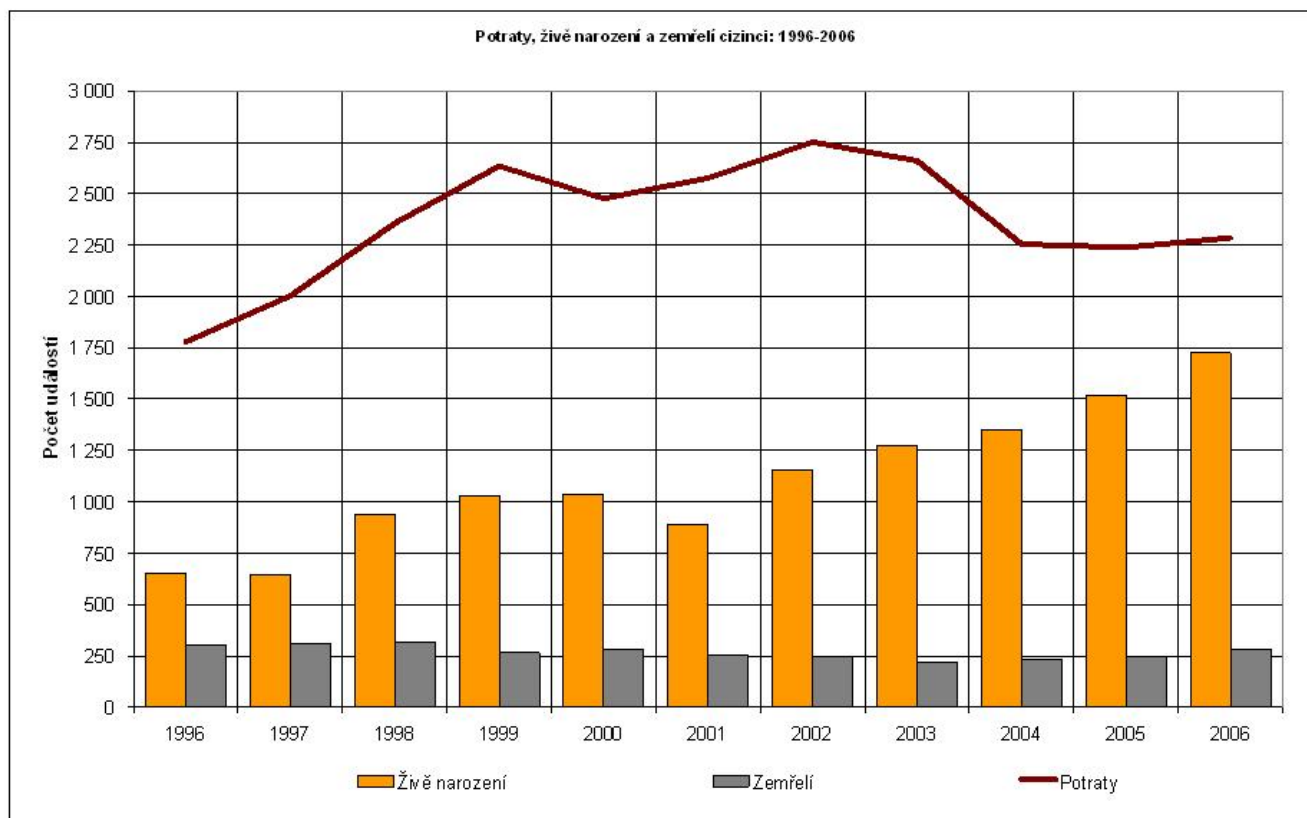
K 31. 12. 2006 bylo v ČR evidováno 321 456 cizinců, z toho 139 185 cizinců s trvalým pobytem, 155 164 cizinců s pobytem dlouhodobým či přechodným (občanů EU a jejich rodinných příslušníků), 27 107 cizinců s vízem nad 90 dnů - a dále - 1 887 cizinců s platným azylem. Celkový počet cizinců tedy - včetně cizinců s aktuálně platným azylem - činil 323.343 osob. Složení cizinců z hlediska státního občanství se již od roku 1996 na prvních pěti místech nemění. V jednotlivých letech se pouze střídají na prvních dvou pozicích Slovensko a Ukrajina a na pozici třetí a čtvrté Vietnam a Polsko. K 31. 12. 2006 byli v ČR nejsilněji zastoupeni občané Ukrajiny (102 594 osob, 32%) a Slovenska (58 384, 18%). Dále následovala státní občanství: Vietnam (40 779 osob, 13%), Polsko (18 894 osob, 6%) a Rusko (18 564 osob, 6%) [ČSÚ, 2007a].

Konkrétněji se budeme věnovat demografickým událostem jako je porodnost, úmrtnost, potratovost, sňatečnost a rozvodovost jejichž nositelé jsou cizinci. Je důležité si uvědomit, že do těchto událostí vstupují i občané České republiky a dochází tak k „integraci“, kterou můžeme statisticky kvantifikovat. Samotná čísla ovšem nelze přeceňovat a usuzovat z nich a vytvářet hodnotící závěry. Tyto primární data nám pouze pomáhají utvářet rámec a bázi, která by měla posloužit k dalšímu sociologickému výzkumu subpopulace cizinců. Berme tento článek jako pouhý výběr čísel, která jsou veřejně dostupná a statisticky popisují cizince žijící na území ČR.

Porodnost, úmrtnost a potratovost

Cizinci v ČR tvořili v roce 2006 zhruba 3% podíl na obyvatelstvu ČR. Jejich věková struktura je v porovnání s českou mladší a i přes relativně příznivé věkové složení cizinců v ČR jsou počty dětí, které se zde cizincům narodí, velice nízké. Každoročně se sice mírně zvyšují, přesto však zatím tvoří jen malý příspěvek vůči celkovému počtu narozených. V roce 2006 se v České republice narodilo 1 725 dětí s cizím státním občanstvím. Představovaly 1,6 % ze všech živě narozených dětí v ČR. Zatímco počty narozených cizinců se v ČR zvyšovaly, počty zemřelých cizinců nezaznamenaly výraznější změny. V roce 2006 zemřelo 281 cizinců, což představuje 0,3

Obr. 1 - Vybrané demografické události cizinců, ČR, 1996 – 2006

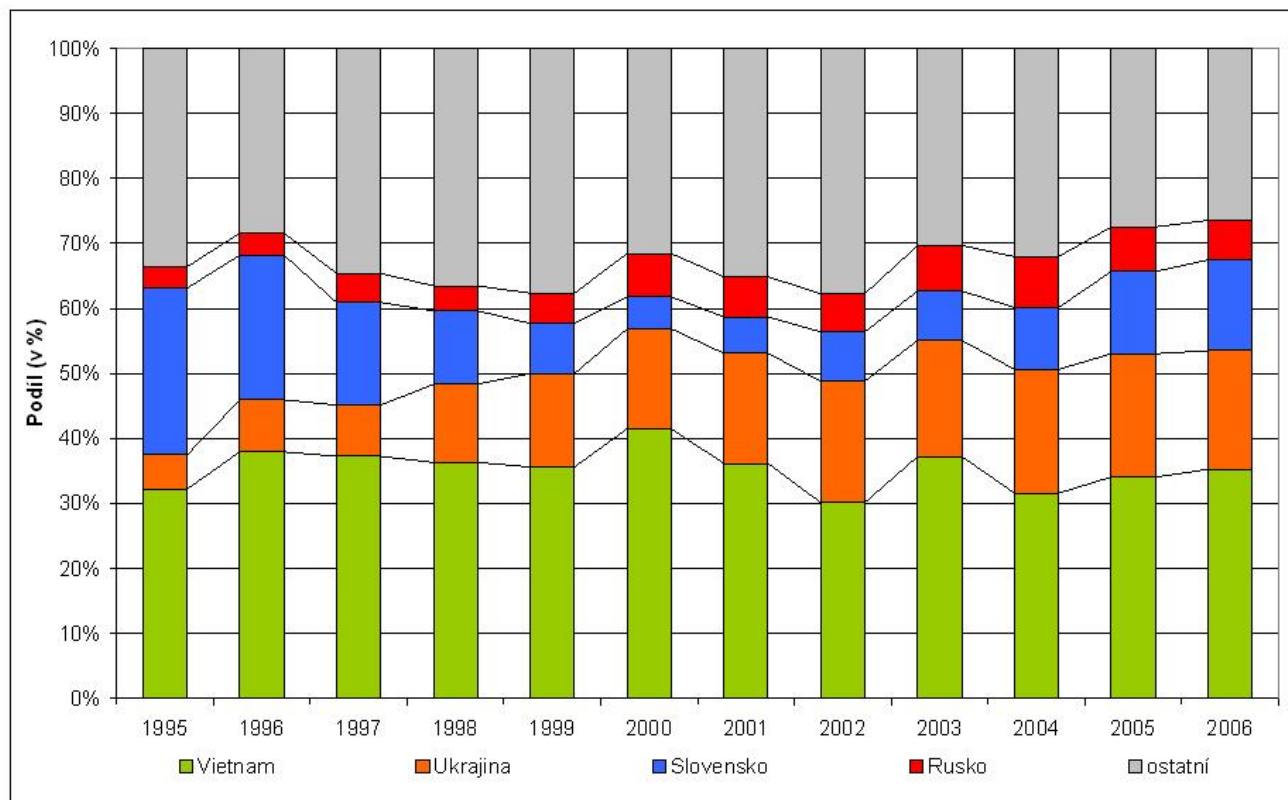
Zdroj: ČSÚ 2007a

% všech zemřelých v ČR. V roce 2006 bylo v České republice hlášeno 2 285 potratů cizinek s povolením k pobytu, což znamená mírný nárůst oproti minulému roku (2 238 potratů). Celkový počet potratů cizinek se od roku 1996 zvýšil o 507 potratů. V roce 2006 bylo celkem (včetně cizinek) hlášeno na 40 tis. potratů. Znamená to, že podíl cizinek na celkovém počtu

potratů nahlášených v ČR činil 6,9 %, viz obr. 1, [ČSÚ, 2007a; ČSÚ, 2007b].

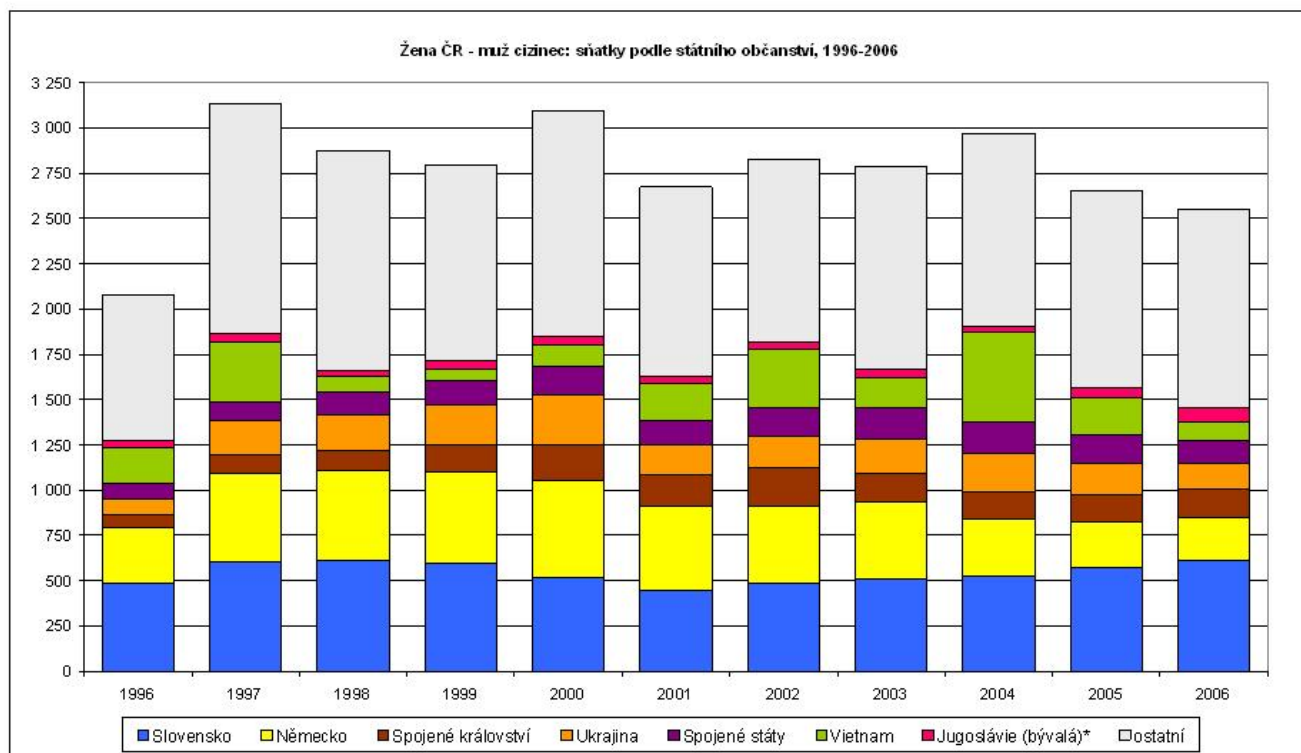
Bližší pohled na počty narozených ukazuje, že narozených cizinců v České republice dlouhodobě přibývá ve všech nejsilněji zastoupených skupinách podle země původu. Určitou výjimku představují jen cizinci ze

Obr. 2 – Cizinci narození v ČR podle státního občanství, 1995–2006

Zdroj: ČSÚ 2007a

Obr. 3 – Sňatky občanů ČR s cizinci - podle pohlaví a nejvýznamnějších státních občanství; 1996-2006 – muž cizinec

Zdroj: ČSÚ 2007a, * Srbsko a Černá Hora

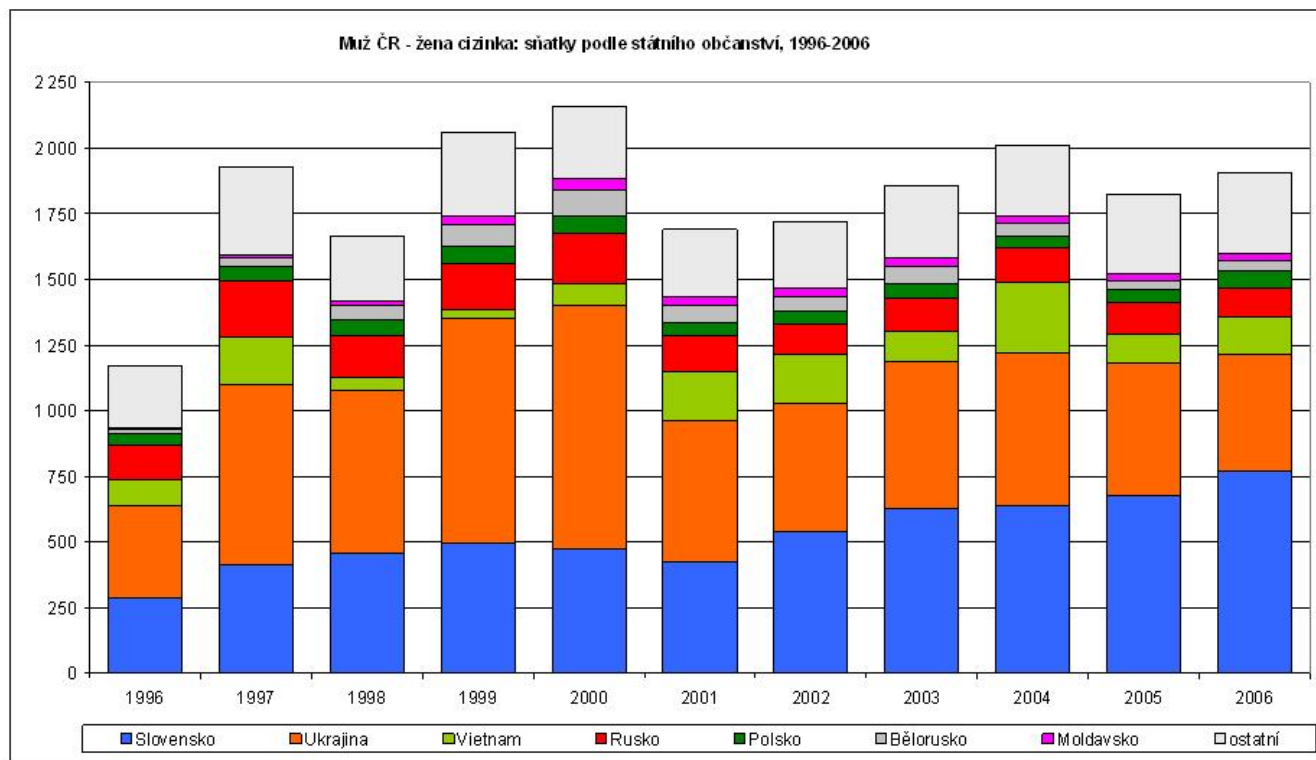
Slovenska. Jako jediní v počtech narozených dlouhodoběji ztráceli. Od roku 2000 však počet narozených Slováků opět mírně roste. Největší podíl, zhruba třetina dětí narozených cizincům, připadá na skupinu vietnamských migrantů. Ti jsou přitom v současné době početně až na třetím místě mezi cizinci. Druhý nejvyšší podíl připadá největší skupině cizinců v ČR, migrantům z Ukrajiny. Jejich podíl od roku 1995 narostl velmi výrazně. V současnosti dosahuje téměř 20 % ze všech narozených dětí s cizím státním občanstvím v ČR. Nárůst je patrný i u migrantů z Ruska. V posledních letech se početně přibližují počtu narozených slovenských dětí, viz obr. 2.

Nejvíce imigrantů k nám přichází ze států s nízkou plodností. Úhrnná plodnost žen v roce 2004 na Ukrajině (1,22), na Slovensku (1,25) a v Rusku (1,24) se pohybovala kolem stejně nízkých hodnot jako úhrnná plodnost žen v ČR (1,22) [IIASA, 2006]. Výjimkou mezi početně významnějšími skupinami cizinců jsou pouze imigranti z Vietnamu, kde úhrnná plodnost v roce 2004 dosahovala 2,2 dětí na ženu. Na základě této skutečnosti můžeme předpokládat, že plodnost imigrantek v ČR nebude vyšší než plodnost občanek ČR, obvykle se totiž pohybuje mezi úrovní plodnosti v cílové a zdrojové zemi. Z hodnot obecné míry plodnosti a úhrnné plodnosti imigrantek je jasné patrné, že se u nás v průměru cizinkám rodí jen velice málo dětí. Obecně nízkou plodnost imigrantek můžeme vysvětlit tím, že značná část imigrantů přichází za prací, často bez rodiny a ani zde rodinu nezakládá, zejména u cizinců ze

zemí východní Evropy. Pobyt Vietnamců naopak bývá trvalejšího rázu a často přichází celá rodina. A právě proto na ně připadá největší podíl narozených dětí. Rozdíly mezi jednotlivými skupinami by mohla částečně vysvětlovat i rozdílná míra jejich integrace do většinové společnosti a jejich kulturní blízkost vůči České společnosti. Čím více jsou přistěhovalci integrováni, tím snáze přejímají hodnotové orientace a kulturní zvyklosti nového prostředí. Přijímají také zdejší rodinné a prokreativní chování. Navíc můžeme předpokládat, že budou daleko častější partnerství českých občanů s občany kulturně bližších, např. evropských států, než např. s občany vietnamskými (viz podkapitola Sňatečnost). Do určité míry zde pak mohou být demografické události ovlivněny také právními předpisy a způsobem evidence narozených [Pospíšilová, 2006].

V České republice pro určování státního občanství narozeného dítěte platí pravidlo *ius sanguinis* neboli *právo krve*. To znamená, že dítě narozené na území státu nezískává automaticky jeho občanství, ale získává občanství svých rodičů. Stejná legislativa je například v Německu a protipólem jsou Spojené státy americké, kde lze státní občanství získat narozením na území USA. V případě, že alespoň jeden z rodičů dítěte narozeného na území ČR má české státní občanství, získává ho narozením automaticky i jeho potomek. Pro evidenční účely je u nás české státní občanství nadřazeno, a tudíž nelze podchytit děti, které mají jen jednoho rodiče cizince.

Obr. 4 – Sňatky občanů ČR s cizinci - podle pohlaví a nejvýznamnějších státních občanství; 1996-2006 – žena cizinka

Zdroj: ČSÚ 2007a

Tuto domněnku by mohly potvrzovat i nízké hodnoty úhrnné plodnosti a obecné míry plodnosti u imigrantek ze Slovenska. U slovenských přistěhovalců jsou sňatky či partnerství s českým občanem běžnou záležitostí, proto je evidováno tak málo narozených dětí se slovenským státním občanstvím. Vzhledem k větší homogenitě a uzavřenosti vietnamské komunity se dá předpokládat, že jejich děti méně často získají narozením české státní občanství po jednom svém rodiči, a neocitnou se tak v evidenci mezi narozenými českými státními občany. Poměrně nízké hodnoty u imigrantů z Ukrajiny budou způsobené, spíše než častými svazky s českými občany, charakterem pracovní ukrajinské imigrace [Pospíšilová, 2006].

Sňatečnost a rozvodovost

Podíl sňatků, kdy byl alespoň jeden ze snoubenců cizinec, se od poloviny devadesátých let mírně zvýšil. V průměru uzavírali v letech 1996 až 2006 čeští občané s cizinci cca 4600 manželství každý rok; tato uzavřená manželství představují 8,6 % všech sňatků. Častější jsou sňatky mužů cizinců s ženou s českým státním občanstvím. Manželství, kdy byli oba snoubenci cizinci bylo v ČR v roce 2006 uzavřeno 110. Nejvíce sňatků, kdy si cizinec bral ženu s českým státním občanstvím, tvořily v roce 2006 sňatky Slováků a Češky (24 %), nebo Němce a Češky (9,4 %), viz obr. 3. V případě uzavření manželství, kdy české občanství měl muž, byly nejpočetnější skupinou sňatky, kdy žena měla slovenské (40,5 %) či ukrajinské (23,3 %) státní

občanství, viz obr. 4. Za období 1996 – 2006 uzavřeli čeští občané celkem 50 415 smíšených manželství [ČSÚ, 2007a; ČSÚ, 2007b].

Podíl rozvodů, kdy byl alespoň jeden z manželů cizinec, se od roku 1996 zvýšil ze 788 rozvodů na 1872 rozvodů v roce 2006, což tvořilo zhruba 6 % z celkového počtu rozvodů v ČR. Častěji se rozvádějí muži cizinci (60% podíl na všech rozvodech) než ženy cizinky [ČSÚ, 2007a; ČSÚ, 2007b].

Závěrem je vhodné poznamenat, že ačkoliv vzniká mnoho výzkumů zaměřených na migranty v různých oborech sociálních věd, doposud nebyl uskutečněn žádný kvantitativní výzkum zaměřen právě na demografické události s důrazem na rodinné a prokreativní chování cizinců, který by mohl relevantně popsat a vysvětlit výše uvedená čísla.

Michaela Vojtková
michaela.vojtkova@soc.cas.cz

Literatura

- ČSÚ. 2007a. Cizinci v ČR. [Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/uvod>].
- ČSÚ. 2007b. Vývoj obyvatelstva České republiky v roce 2006. [Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2007ediciplan.nsf/p/4007-07>].
- IIASA. 2006. European Demographic Data Scheet. [Dostupné z:]

<http://www.oeaw.ac.at/vid/popeurope/index.html>].

Pospíšilová, A. 2006. Analýza: Reprodukční chování imigrantů v České republice. *Portál Demografie. Info.* [Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artID=277].

»

Binacionální sňatky a česká migrační politika: Jak je to vlastně s tou pravostí a fikcí?

Klíčová slova: migrace, sňatky

V následujícím textu nabízíme krátkou analýzu sňatků mezi migranty a českými občany. Jde o formu rodinné migrace, která se v poslední době stala předmětem poměrně intenzivní veřejné diskuse v souvislosti s novelou zákona o pobytu cizinců (326/1999 Sb.). Naše empirická zjištění jasně narušují oficiální diskurs o „pravých“ a „fingovaných“ manželstvích a poukazují na nutnost mnohem pečlivějšího zkoumání binacionálních sňatků. V neposlední řadě pak naše diskuse reaguje na nepřiměřený přístup státních institucí a zjednodušující mediální prezentaci tohoto jevu. V článku také okrajově upozorňujeme na fakt, že současný systém přijímání cizinců je založen na vytváření bariér, které znevýhodňují cizince bez dostatečných materiálních zdrojů nebo sociálních kontaktů. Tento systém zároveň podporuje zapojování značného počtu cizinců do praktik na hranici zákona.

Výsledky, o které se opíráme, byly zjištěny v rámci výzkumu *Civic Stratification, Gender and Family Migration Policies in Europe*, který koordinovalo Centrum pro rozvoj migrační politiky (ICMPD) ve Vídni. V rámci tohoto projektu proběhla obdobná šetření také v dalších sedmi evropských zemích.¹

Hlavní metodou výzkumu byly kvalitativní rozhovory s migranty ze států mimo EU nebo z nových členských států EU, jejich českými partnery a se zaměstnanci Oboru azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra, Cizinecké a pohraniční policie a s právníkem zabývajícím se otázkami migrace a cizineckého práva. V závěrečné fázi výzkumu proběhla diskuse ve formátu *focus group*, a také jsme vycházely ze zkušeností tří neziskových organizací pracujících s migranty.²

Ve výpovědích migrantů a jejich českých partnerů se objevila celá řada důvodů pro uzavření manželství, které se poněkud vymykají zažitému dichotomizujícímu pohledu na manželství, který je dělí na „pravá“ (založená na čisté lásce a touze po společném rodinném životě) versus „fingovaná“ či „účelová“ (aneb, jak praví zákon o pobytu cizinců, uzavřená „s cílem

získat povolení k trvalému pobytu“). Domníváme, že tato zjištění mohou přispět k vyváženějšímu pohledu na současnou debatu o nárůstu fingovaných sňatků v České republice. Tato debata je obzvláště významná, protože se v ní politici a představitelé Ministerstva vnitra ČR snaží legitimizovat změny v zákoně o pobytu cizinců směřující ke zpřísnění podmínek pro získání trvalého pobytu cizinci – manžely českých občanů.

Důvody, proč lidé uzavírají sňatky, neleží jen v touze po emočním uspokojení, ale například také ve snaze o stabilizaci či zlepšení sociálního statusu a v jistotě materiálního zabezpečení. Jistá rovina „účelovosti“ tedy není cizí ani sňatkům mezi občany jedné země. Tato „účelovost“ však nutně nevylučuje opravdovost mezilidských citů. Jinak tomu není ani v případech, kdy jeden z manželů je nositelem jiného občanství. Zde je ovšem situace umocněna skutečností, že ona rodinná vazba s občanem ČR se stává podkladem pro možnost cizince legálně a dlouhodobě pobývat na jejím území. Jak ukazují následující příklady, striktní aplikace výše citovaného zákona by se mohla snadno dotknout i těch sňatků, které lze jen stěží zařadit do kategorie „pravých“ či „účelových“, protože se spíše nacházejí na kontinuu někde mezi těmito dvěma póly.

Například příběh Anny z Ukrajiny, ukazuje, jakým způsobem může být v manželství kombinována potřeba stabilizace pobytového statusu, materiálního zajištění a emocí. Dnes pětadesátiletá Anna přijela do České republiky v roce 1993, kdy ještě nebyla zavedena vízová povinnost a pro občany Ukrajiny, nebylo obtížné cestovat ze země do země a případně si i přivydělat bez pracovního povolení. Anna si po několika měsících takového pobytu vyřídila povolení k dlouhodobému pobytu, které pak musela každoročně prodlužovat na cizinecké policii. Po necelých třech letech pobytu a dvou týdnech známosti si vzala za manžela Čecha Tomáše, se kterým se po necelých dvou letech rozvedla. Rozhovor byl veden individuálně jak s ní, tak i s jejím exmanželem. Anna své důvody ke sňatku popsala následovně: „*No nebylo to jen kvůli tomu pobytu ... Nebylo to pro dokumenty, protože bylo možné získat trvalý pobyt i jinak. Stačilo mít tam pár známých a mít čas za tím chodit.*“ Přestože Anna v rozhovoru popisovala, jak musela bývalého manžela živit, protože jeho důchod byl příliš nízký, neskrývala, že jí sňatek s ním přinesl i mnohé výhody – především trvalý pobyt pro ni a pro její nezletilou dceru. Jako hlavní důvody rozpadu manželství uvedla především Tomášovo pedantství a celkově nesnadný charakter. Byla přesvědčená, že „žádná Češka by s ním žít nevydržela“. Z Anniných výpovědí je patrné, že přestože důvody k uzavření manželství byly motivovány stabilizováním pobytového statusu, nebyly zdaleka jediným podnětem pro uzavření manželství.

Tomáš, její o tři roky starší exmanžel, popisoval Anniny motivy ke svatbě takto: „*Věděl jsem, že kalkuluje a že si mě bere proto, aby dostala trvalý pobyt pro sebe a pro svou nezletilou dceru, ale byl jsem zamilovaný. A ona*

¹ Více informací o projektu viz.: <http://politikwissenschaft.univie.ac.at/index.php?id=12418>

² Děkuje tímto představitelkám Poradny pro uprchlíky, Diecézní charity Plzeň a Centra pro integraci cizinců, které byly ochotny vyplnit náš obsáhlý dotazník.

se tak vžila do své role, že se do mě také zamilovala". Dále dodává: „Tyhle emigrantky jsou vyzbrojeny ženskými půvaby, provdají se, získají papíry a pak si najdou přílehavějšího partnera...“ Přestože Tomáš přijal Annino rozhodnutí nechat se po necelých dvou letech manželství rozvést s jistou dávkou hořkosti, vyjádřil také pochopení pro její počínání. Vysvětlil si to tak, že pro ni bylo blaho její rodiny důležitější než jejich vztah. Důvody Anny pro rozvod byly smíšené, byla sice k Tomášovi citově vázána, ale shledávala příliš těžký s ním žít. Teprve ve chvíli, kdy se objevila možnost získání bytu skrze svazek s osmdesátiletým ochrnutým mužem původem také z Ukrajiny, o kterého bylo třeba se postarat, protože byl zcela sám, rozhodla se s Tomášem rozvést a vzápětí se znovu vdala. Anna své druhé manželství popsala následovně: *„Tohle už nebyl vztah. Žila jsem s tím mužem šest let a starala se o něj, pak umřel.“*

Z pohledu cizineckého zákona a jeho možné interpretace představiteli cizinecké policie by uzavření manželství s Tomášem mohlo být považováno za účelové: cíl získat trvalý pobyt tam jistě byl (mimo jiné) a manželství záhy skončilo rozvodem, což je někdy cizineckou policií interpretováno jako znak nepravosti. Druhé manželství pak mělo pro Annu kromě získání bytu i konkrétní nemilé důsledky. Majitel domu, ve kterém byl byt jejího manžela, se s Annou začal po jeho smrti soudit a nařkl jí z toho, že s ním uzavřela fingovaný sňatek. Ačkoli Anna tento soudní spor vyhrála a právo na užívání bytu jí bylo zachováno, soudní proces měl neblahé následky pro její žádost o české občanství. Byla třikrát odmítnuta, než jí bylo nakonec české občanství přislíbeno. Nabízí se však otázka, zda bylo její chování skutečně zavrženíhodné a výrazně odlišné od chování majoritní populace. V obou případech nejen něco získala, ale také do těchto vztahů mnohé vložila. Například na otázku, zda by se o svého exmanžela Tomáše postarala v případě jeho nemoci, odpověděla téměř bez rozmyšlení: *„No jasně. Jinak to ani nejde. I když on je neskutečně sobeckým člověkem. Ale nemá nikoho...“*

U většiny sňatků, které se nacházejí kdesi na kontinuu mezi „pravým“ a „účelovým“ manželstvím, jsme vysledovaly, že migranti by nevolili získání pobytového statusu skrze svatbu, pokud by se jim jiné cesty získání pobytu nejevily jako příliš obtížné, ne-li zcela nedostupné. Je to především díky byrokratickým komplikacím, korupci a obecně nevstřícnému přístupu cizinecké policie k povolování pobytu dlouhodobě usazeným cizincům. Tímto samozřejmě netvrdíme, že by fingované sňatky (zejména pak ty za peníze) neměly být stíhány, ale poukazujeme na to, že samotné rozdělení sňatků na „pravé“ a „fingované“ může být často problematické a je do značné míry ovlivněné nastavením systému přijetí cizince na území. Jsme přesvědčeny o tom, že výběr této strategie není v naprosté většině případů výrazem patologického nebo kriminálního chování jednotlivých migrantů, ale že k němu výrazně přispívá „ovzduší“ a systém udělování a

prodlužování povolení k pobytu. Ten uvádí migranty až na samotnou hranici nezákonných praktik a posiluje nízkou důvěru v právo.

Aktuálnost výzkumů o rodinné migraci a nutnost důsledného zaměření se na tuto oblast potvrzuje i současné dění ohledně novely zákona o pobytu cizinců (326/1999 Sb.) a novely zákona o azylu (325/1999 Sb.). Změny obsažené v této novele jednoznačně posilují závislost nově přichozích migrantů na jejich českém partnerovi či partnerce a staví je do pozice potenciálně ještě nerovnější a zneužitelnější než tomu bylo dosud. Novela totiž přináší zásadní změnu v definici situace migrantů: jejich pobytový status bude po jejím schválení závislý na trvání manželství s českým občanem. Manželé a manželky ze zemí mimo EU, kteří se provdají za Čechy, si podle této novely nebudou moci požádat o trvalý pobyt ihned po sňatku, jak tomu bylo dosud, ale teprve po dvou letech svého pobytu na území. Pokud se do té doby manželství rozpadne, nárok na trvalý pobyt ztratí.

V praxi tato změna může vytvářet například situace, kdy žena-migrantka přijede těhotná nebo s malým dítětem na sloučení rodiny s manželem-občanem ČR. Po dobu jednoho roku bude její legální status v ČR závislý na trvání manželství a materiálně bude také závislá na manželově finanční podpoře, protože nebude mít nárok na mnohé dávky státní sociální podpory. V každodenním životě pak mohou vést tyto změny zákona díky vysokému stupni závislosti k ještě problematictějším situacím, jako je například domácí násilí. Již dnes existuje vysoký nepoměr mezi dopady fingovaného manželství na dvojici, která ho uzavřela. V případě, že čeští občané prohlásí, že jejich manželství s cizinci bylo pouze účelové, vystavují je riziku odebrání trvalého pobytu či dokonce vyhoštění ze země. Čeští občané však nejsou nikterak trestně postihnutelní za to, že takovýto sňatek vůbec uzavřeli. Lze proto předpokládat, že zmiňované zpřísnění tuto nerovnost ve společnosti ještě posílí.

V situaci, kdy většina migrantů, kterým byl dosud v České republice udělen trvalý pobyt z důvodů existence rodinných vazeb, jsou ženy, lze říci, že tato změna bude mít značně negativní genderový dopad a znevýhodní především migrantky. Zmiňovaná dvouletá lhůta pro nabytí trvalého pobytu má dle Ministerstva vnitra zamezit právě nárůstu v počtu fingovaných sňatků. Ty má již dnes cizinecká policie za úkol odhalovat a disponuje k tomu nástroji jako je pohovor s manželi, návštěva jejich domácnosti či získávání informací o jejich společném životě od sousedů. Vzhledem k tomu, že ročně dochází v ČR k uzavření více než čtyř tisíc binacionálních manželství, postihne tato změna poměrně významnou část populace. Změnu pocítí nejvýrazněji migranti ze zemí mimo EU. I zde lze vysledovat zajímavou genderovou dimenzi. Data Českého statistického úřadu o sňatcích uzavřených mezi Čechy a cizinci v roce 2006 ukazují, že zatímco Češky si nejčastěji braly za manžely občany Slovenska, Německa a Velké Británie, nejčastějšími zeměmi původu cizinek-

manželek Čechů byly (po Slovensku) Ukrajina a Vietnam – obě země ležící mimo EU.

V porovnání s jinými evropskými zeměmi Česká republika v oblasti rodinné migrace dosud uplatňovala spíše liberální postoj. Navrhovaná novela cizineckého zákona tento trend opouští a to bez věcného zdůvodnění, bez propracovaných analýz rostoucího nebezpečí fingovaných sňatků či dopadu navrhovaných změn na postavení binacionálních manželství. Mimo jiné tak směřuje k praxi, která jde proti podpoře rodiny, a to přestože, jak dokazují mnohé výzkumy,³ je právě rodina důležitým elementem pro úspěšnou integraci cizinců.

Alice Szczepaniková
Katedra sociologie, University of Warwick,
alice.szczepanikova@gmail.com

Marie Jelínková
Multikulturní centrum Praha a Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy
marie.jelinkova@email.cz

»

Imigrace a česká politika

Klíčová slova: migrace

V českém kontextu migrace prozatím ještě není tématem politického diskurzu. Donedávna většina politických stran a subjektů nejevila velký zájem o zařazení této problematiky do svých politických programů. Wallace [2002] přiznává, že jedním z pozitivních aspektů určitého politického opomíjení otázek migrace ve východní Evropě (na rozdíl od některých západoevropských zemí) je absence vlivných politických sil, které otevřeně prosazují antimigrační přístup. Je to do velké míry pravda i pro ČR. Přesto, že v posledních letech téma přistěhovalectví se poněkud častěji dostává do veřejných debat, otázku spojené s imigrací a integrací cizinců nejsou prioritou vlivných politických sil [Kopeček 2004]. Podle Kopečka a Mareše [2004] pravděpodobnost vzniku vlivné monotematické antimigrační pravicově extremistické strany v ČR je dnes poměrně mála. Otázkou ale zůstává, zda tomu tak bude i v budoucnosti, kdy se téma imigrace stane více politicky zajímavé.

Detailnější studium programů vybraných politických stran a také veřejných projevů některých politiků ukazuje existenci určité odlišnosti napříč politickým spektrem. Rozdílný přístup lze sledovat na příkladě dvou rivalů

³ Toto zjištění zdůrazňuje například výzkum „Analýza přístupu žen imigrantek a mužů imigrantů ke vzdělávání a na trh práce v ČR“ který vznikl z podnětu Ministerstva práce a sociálních věcí a byl financován z Evropského sociálního fondu. http://www.esfcr.cz/files/clanky/5735/Publikace_AnalyzaImigranti.pdf

České strany sociálně demokratické (ČSSD) a Občanské demokratické strany (ODS).

Středo-levicově orientovaná ČSSD do roku 2002 nevěnovala otázce imigrace téměř žádnou pozornost. Po vládním období v letech 1998–2002 si ČSSD zřejmě vzala ponaučení, že zkušenosti západoevropských sociálních demokratů, kteří nebyli schopni uspokojivě řešit problémy neevropských migrantů a začínali viditelně ztrácet hlasy voličů na úkor explicitně proti-migračním stranám [Kopeček 2004]. Dnes Čeští sociální demokraté deklarují spíše pro-migrační politiku a ve svém programu z roku 2006 prohlašují podporu integrace cizinců a usnadnění procedury legálního zaměstnávání [Jistoty a prosperita 2006]. Jako důležitý nástroj imigrační politiky ČSSD například intenzivně podporuje pilotní projekt aktivního zaměstnávání kvalifikovaných pracovníků ze zahraničí. Přestože deklarovaný přístup donedávna vládnoucí strany vůči cizincům byl relativně shovívavý, reálné praktiky však často zůstávaly vzdálené proklamovaným cílům.

Nově vládnoucí ODS, která se hlásí k liberálně-konzervativní politice, hájí výrazně restriktivnější přístup vůči migrantům. V politickém programu ODS z parlamentních voleb v roce 2006 není ani jediná zmínka o integraci migrantů v ČR. Občanští demokraté naopak slibují urychlení azylové procedury a zpřísnění azylového zákona. Snahou ODS je zabránit tomu, aby imigranti zneužívali podmínky pobytu „k páchání trestné činnosti a k nelegálnímu zaměstnávání“ [Společně pro lepší život 2006]. Strana slibuje důsledné kontroly a přísné tresty pro zaměstnavatele, kteří nelegálně zaměstnávají cizince. Mezi vojenské hrozby, na něž se má zaměřit obranná politika státu, ODS ve svém programu řadí rozšiřování zbraní hromadného ničení, organizovaný zločin, extremismus, terorismus, a také nekontrolovanou migraci. K reálným změnám, které prosadila nová vláda občanských demokratů zřejmě ve snaze realizovat své předvolební sliby ve smyslu zpřísnění azylové procedury a boje se zneužíváním institutu povolení v pobytu v ČR, došlo ve druhé polovině roku 2006. Přes velmi aktivní kritiku ze strany neziskového sektoru a také z řad odborníků zabývajících se migrační problematikou, v říjnu tohoto roku Poslanecká sněmovna ve 3. čtení schválila novely cizineckého a azylového zákona, které výrazně zasáhly do života žadatelů o azyl a cizinců rodinných příslušníků občanů ČR. [podrobnější komentář ohledně novely cizineckého zákona viz v příspěvku Jelínková, Szczepaniková 2007]

Podobný názor na imigraci má zřejmě i český prezident V. Klaus, který se do debaty o imigrační politice zapojil velmi neobvyklou cestou, a to prostřednictvím recenze na knihu australského ekonoma W. Kaspera „Sustainable Immigration and Cultural Interation“ otištěné začátkem roku 2003 na stránkách deníku Lidové noviny [Klaus 2003]. Ve své čtyři roky staré recenzi český prezident citoval podle jeho názoru velmi poučné argumenty Kaspera, který tvrdí, že imigrační politika musí být založena na

Tabulka 1. Postoje příznivců pěti českých parlamentních stran v roce 2006

	Souhlas s nabízeným výrokem podle volebních preferenci pro pět parlamentních stran v roce 2006, %				
	ODS	ČSSD	KSČM	KDU-ČSL	SZ
Přistěhovanci zvyšují kriminalitu	74	74	82	74	70
Přistěhovanci berou lidem práci	55	64	79	66	62
Přistěhovanci jsou přínosem pro ekonomiku	36	33	20	34	30
Přistěhovanci obohacují kulturu	27	22	18	21	29
Přistěhovanci přinášejí nové myšlenky	37	29	24	32	36
Legální přistěhovanci mají mít stejná práva jako občane ČR	48	44	33	36	42
Český stát má právo nepřijímat cizince	30	41	49	31	35
Kdo nesdílí české zvyky, nestane se Čechem	47	55	66	54	52

Zdroj: CVVM, květen 2006, N=2005.

Poznámka: Postoje vůči cizincům byly zjišťovány pomocí vyjádření respondenta ohledně míry souhlasu s jednotlivými výroky. Respondentům se nabízely následující varianty odpovědi: 1) naprosto souhlasím, 2) spíše souhlasím, 3) spíše nesouhlasím, 4) naprosto nesouhlasím. Krajní první kategorie byly sloučeny a interpretovány jako vyjádření souhlasu. Dopočetem do 100 % jsou nesouhlasné a nerozhodnuté odpovědi. Volební preference se zjišťovaly pomocí otázky, koho by respondenti volili, kdyby se volby do Poslanecké sněmovny konaly příští týden.

„suverénním právu nepřijímat cizince a vybírat si imigranty“, přičemž jednou z metod pro výběr vhodných kandidátů může být prodej práva na imigraci „aukční formou“ [Ibid.]. O dva roky později v rozhovoru pro deník *MF Dnes*⁴ V. Klaus uvádí: „Jsem přesvědčen, že obecná ideologie multikulturalismu, která je antiliberální ideologií, je navýsost kolektivistická a skupinová, je hluboce mylná. (...) Masová migrace vznikla jako falešná ideologie, že je jakýsi nárok, obecné lidské právo potulovat se kdekoliv po světě. Tímto obecným lidským právem jsou potlačována elementární občanská práva lidí, kteří žijí v různých entitách. (...) Multikulturalismus je ideologie, která říká, máte emigrovat a nárokovat si tam svou civilizaci, své skupinové, své etnické zájmy.“

Přestože postoje dvou výše zmíněných politických subjektů se jeví jako velice odlišné a v některých aspektech dokonce i protikladné, výzkum veřejného mínění ukazuje, že samotní voliči ne vždy sdílí tak vyhraněné postoje.

Výzkum, realizovaný v roce 2006 Centrem pro výzkum veřejného mínění SOÚ AV ČR v rámci projektu Politicko-právní institucionální rámec České republiky a jeho proměny v kontextu vstupu do Evropské unie" (MPSV 1J004/04-DP1), ukázal, že postoje voličů vůči migrantům jsou často opačné. Jak naznačuje tabulka 1, voliči ODS mají výrazně pozitivnější postoje vůči přistěhovalcům, více vnímají pozitivní dopady imigrace zejména spojené s ekonomickým přínosem, obohacením kultury a přinášením nových myšlenek. Co se týče předsudků spojených se zvyšující se kriminalitou cizinců, ty jsou naprosto podobné u příznivců třech z pěti politických stran. Na rozdíl od voličů ODS se ale příznivci sociálních demokratů více obávají konkurence levné pracovní síly ze zahraničí. Nejvíce rezervovaný přístup vůči cizincům mají voliči KSČM a naopak nejvíce liberální se zdají být příznivci Strany zelených. Relativně zajímavým zjištěním bylo také to, že jen třetina voličů občanských demokratů souhlasí s českým prezidentem poměrně oblíbenou tezí ohledně toho, že český stát má suverénní právo nepřijímat cizince. Naopak, mezi voliči ODS je nejvyšší podíl těch, kdo s tímto názorem nesouhlasí (61 %). Navíc voliči ODS deklarují

⁴ *MF Dnes* 16.7.2005, <http://www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=dTmYJEsGKkxs>

největší podporu multikulturní rozmanitosti a častěji připouští, že cizinci nemusí sdílet české zvyky proto, aby se stali plnohodnotnou součástí této společnosti. Na závěr se přímo nabízí otázka k zamyšlení, co způsobuje zmíněnou nesrovnalost mezi názory strany a postoji jejich voličů. Může to být důsledkem toho, že voliči považují otázku migrace za okrajovou a vybírají si politické strany podle jiných důležitějších programových bodů? Nebo spíše nemají dostatek informací o tom, jaké politiky vůči přistěhovalcům prosazuje podporovaná strana?

Yana Leontiyeva
yana.leontiyeva@soc.cas.cz

Použitá literatura

Jelínková, M., A. Szczepaniková 2007. „Binacionální sňatky a česká migrační politika: Jak je to vlastně s tou pravostí a fikcí?“. *Socioweb* 12/2007.

Jistoty a prosperita. Election program of ČSSD for 2006 Parliament Election [online]. [naposledy navštíveno 01. 05. 2006] Dostupné z: <<http://www.cssd.cz/soubory/422010/vp%5F29%2E3%2E2006.pdf>>.

Klaus V. 2003. „Co s přistěhovalci? Měli bychom trvat na suverénním právu nepřijímat cizince“. *Lidové noviny* 18. 01. 2003.

Kopeček, L. 2004 „České politické strany a přistěhovalectví v kontextu evropských trendů“. In: Mareš M. [et. al.] 2004. *Etnické menšiny a česká politika: analýza stranických přístupů k etnické a imigrační politice po roce 1989*. Politologická řada, svazek číslo 20. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Kopeček, L., M., Mareš 2004 „Potenciál pro vznik monotematických antimigračních stran v České republice.“ In M. Mareš [et al.] 2004. *Etnické menšiny a česká politika: analýza stranických přístupů k etnické a imigrační politice po roce 1989*. Politologická řada, svazek číslo 20. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Společně pro lepší život. Volební program ODS pro parlamentní volby 2006. [online]. [naposledy navštíveno 01. 05. 2006] Dostupné z: <http://www.ods.cz/volby2006/download/docs/volebni_program_ods.pdf>.

Wallace, C. 2002. „Opening and closing borders: migration and mobility in East-Central Europe.“ *Journal of Ethnic and Migration Studies* 28 (4).

»

«Recenze»

Člověk v pohraničí. Výzkum přeshraničních vlivů působících na obyvatele pohraničí ČR.

František Zich (ed.), Univerzita J.E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2007.

Do rukou našich čtenářů se dostává již druhá práce řešitelského týmu vědeckého projektu

Ministerstva práce a sociálních věcí s názvem „Přeshraniční vlivy působící na místní společenství pohraničí České republiky“. Kolektiv autorů pod vedením Františka Zicha navazuje v mnohém na předchozí publikaci. Zatímco v první práci byly publikovány především případové studie k dané problematice, tato práce nazvaná stručně „Člověk v pohraničí“ je tématicky pestřejší. Její první částí je předběžná zpráva z výzkumu, který byl vlastním jádrem projektu. Tento výzkum probíhal v květnu až září roku 2006 a jeho terénní zpracování bylo svěřeno agentuře Factum-Invenio. Druhá část obsahuje výsledky předvýzkumu, který probíhal v pohraničních oblastech České republiky sousedících se spolkovou zemí SRN Saskem a ve třetí části se nacházejí příspěvky z konference konané v prosinci 2006, kde byly zkoumány některé další poznatky týkající se sociologie pohraničí.

V první části napsané vedoucím výzkumu Františkem Zichem se čtenář dozví nejprve základní charakteristiky výzkumného šetření. Pro informaci uvádím, že výzkum se týkal obyvatel žijících ve všech příhraničních okresech České republiky. Zkoumané území tvoří tedy jakýsi prstenec kolem naší země o šířce přibližně 30 kilometrů. Výzkum byl proveden na vzorku respondentů o velikosti 2114 osob, jejichž struktura odpovídá v základních sociodemografických charakteristikách populaci daného území.

Výzkumný tým zajímal především vliv přeshraničního sousedství na život obce, regionu či celé České republiky tak, jak jej pocítují obyvatelé českého pohraničí. Zde je překvapivé, že nejsilněji je pocíťován vliv Bavorska, zatímco vliv Slovenska je považován za nejmenší. Převažuje také spíše pozitivní hodnocení přeshraničního vlivu a z výzkumu je patrné, že čím blíže k hranicím lidé žijí, tím pozitivněji tento vliv vnímají. Zajímavostí je, že nejméně pozitivně je vnímán přeshraniční vliv Slovenska. V další části se výzkum dotazoval, jaké aspekty přeshraničního vlivu vnímají respondenti pozitivně a jaké negativně. Pozitivně jsou vnímány takové vlivy jako je turistický ruch, podnikání, životní úroveň a negativně jsou vnímány sociálně patologické jevy, morálka, migrace, vztahy mezi místními lidmi a problematika ekologie. Negativní vnímání problematiky ekologie může být také velmi silně ovlivněno v době výzkumu častými zprávami a vývozu odpadu z Německa do příhraničních oblastí. Zjišťováno bylo také vnímání vlivu dalších zemí a zaznamenal především velmi silné vědomí o vlivu Vietnamu a Číny v příhraničních regionech, což nepochybně souvisí s ekonomickými aktivitami vietnamských občanů v této oblasti.

Výzkum zjistil, že za nejsilnější je vliv naší sousedů považován občany ČR v ekonomické oblasti. Této problematice se věnovala ve své pasáži Alice Reissová. Ze zjištěných poznatků vyplývá, že v regionech sousedících s Německem a Rakouskem jsou cizí firmy vnímány dvojnásobně jako na jedné straně tvůrci nových pracovních míst a na straně druhé

silná konkurence českým podnikatelům. Dále autorka zkoumala problematiku vlivu zahraničních firem v různých oblastech: na nabídku zboží, životní úroveň, zhoršování životního prostředí, mezilidské vztahy, českou kulturu, znalost cizích jazyků a jejich nerespektování české legislativy. V oblasti kultury, životního prostředí, mezilidských vztahů a nerespektování českých zákonů je překvapivě nejvíce negativně hodnoceno Bavorsko, v jehož případě se snad mísí historické stereotypy s vlivem sudetoněmeckého landsmanšaftu a zároveň s pozicí našeho nejbohatšího souseda. Naopak hodnocení vlivu Rakouska je překvapivě pozitivní, ačkoli podle dřívějších výzkumů CVVM je postoj celé české populace k němu výrazně horší než k našim ostatním sousedům včetně Německa. Z dalších ekonomických aktivit nezůstal nepovšimnut ani nákup nemovitostí. Podle obyvatel našeho pohraničí kupují nejčastěji nemovitosti v ČR Sasové a Bavoři, ale jen málo k trvalému pobytu. Podnikání, spekulace nebo rekreace převažují.

Igor Pleskot podává ve své stati rozbor názorů obyvatel pohraničí na práci v sousední zemi. Vedle toho se věnuje těm, kteří v zahraničí pracovali a zjišťuje jejich názory na tuto práci, její charakter, četnost dojíždění a další aspekty. Důležitým zjištěním je skutečnost, že se sice často nejedná pouze o dělnické profese ale na druhé straně, že z Čech odcházejí často lidé ochotní vykonávat i méně kvalifikovanou práci, než by odpovídala úrovni jimi dosaženého vzdělání.

Radka Michelová se věnovala hodnocení spolupráce mezi různými organizacemi podle obyvatel našeho pohraničí. Její příspěvek dobře charakterizuje pestrost kulturní výměny, která v zásadě odpovídá ekonomické síle a historickým tradicím našich nejbližších sousedů a je nejsilnější s Bavorskem a naopak slabá s Polskem a Slovenskem. V případě Slovenska je možné se domnívat, že neformální osobní kontakty většinou nahrazují spolupráci institucionální.

Petr Bálek se ve svém příspěvku zabývá identitou obyvatel pohraničí. Lidem se v pohraničí nelíbí nedostatek práce a naopak nejvíce oceňují krásnou přírodu. Za pohraničí lidé pokládají většinou obce ležící do vzdálenosti 0 – 25 kilometrů od hranic. Regiony nad 30 km od hranic bývají už většinou pokládány za vnitrozemí. Je překvapivé, že se jako pohraničí dosud příliš nevnímají obyvatelé regionů blízkých Slovensku, ale ani obyvatelé žijící v blízkosti Polska, což bohužel nebylo podrobněji vysvětleno. Návrhy na úplné odstranění hranic jsou v českém pohraničí vnímány rozporupně.

Dita Štyvarová se ve svém článku poněkud nepřesně nazvaném „Přeshraniční spolupráce v oblasti kultury a školství“ zabývá negativním hodnocením zvyků převzatých od našich sousedů občany ČR. Hlavní zjištěním je celková tolerance našich občanů ke zvykům cizinců alespoň v deklarativní rovině sociologického výzkumu. Druhá část jejího článku se zabývá poznatkami o spolupráci škol a v

oblasti kultury získaných z místních studií a podle mého soudu by bylo bývalo lepší nespojovat ji poněkud násilně s předchozím textem do jedné stati.

Petr Matoušek přináší čtenáři analýzu negativních jevů v pohraničí. Za největší problémy bývají považovány kriminalita, mezilidské vztahy a prostituce. Prostituce bývá považována za negativní vliv hlavně na hranicích s Bavorskem a Saskem, zatímco na hranicích s Polskem a Slovenskem je negativně hodnocena nezaměstnanost. Většina občanů neví ale jak tyto problémy řešit. Časté jsou také návrhy na větší ekonomickou intervenci vlády a na zpříšňování zákonů. Na hranicích s Německem převládají spíše příznivci represe, zatímco na hranicích s Polskem a Slovenskem spíše příznivci prevence. Pozitivem Matouškova přístupu je, že kromě vlastního hodnocení výzkumu vstupuje do dialogu se sociologickými teoriemi (např. Bauman, Giddens, Berger, Luckmann).

Druhá nejkratší část knihy přináší poznatky ze školního výzkumu Vysoké školy finanční a správní se stejným tématem, jako byl výzkum předchozí. Tento výzkum je nazýván „pilotním“ bohužel ale není zřejmé, jestli je zamýšleno nějaké jeho pokračování. Také skutečnost, že paralelně s tímto výzkumem probíhal s použitím stejných dotazníků výzkum celého pohraničí napovídá, že se nejednalo o pilotní výzkum v pravém slova smyslu.

Respondenti tohoto výzkumu pocházeli z Mostecká (192 osob) a z vnitrozemí ČR (410 osob). Vzorek zkoumaných z vnitrozemí osob neodpovídal sociodemografické struktuře ČR a proto lze toto šetření nazývat spíše anketním. Vzhledem k tomu, že tazatelé byli studenti soukromé vysoké školy, lze očekávat, že soubor respondentů byl velmi odlišný od průměrného vzorku obyvatel ČR. Získaná data z Mostecká by autoři měli také možná v některé další studii srovnat s výsledkem výzkumu z první části knihy.

Nejmenší – třetí část knihy je vlastně sborníkem vystoupení autorů konference pořádané k tomuto tématu. Ač je rozsahem nejmenší, obsahuje největší množství příspěvků. Na této části třeba ocenit, že do ní přispěli také zahraniční autoři. Nejrozsáhlejší příspěvek pochází z pera Karla Hlavatého. Autor se v něm věnuje vývoji ekonomických potenciálů příhraničních regionů s přihlédnutím k vývoji sousedních ekonomik. Autor v závěru definuje čtyři příhraniční oblasti s vysokým žel dosud nerozvinutým ekonomickým potenciálem, které by si zasloužily zvýšenou pozornost českého státu. Podle jeho názoru jde o 1) Český les, 2) příhraniční Slezsko, 3) jižní Moravu při rakouské hranici, 4) jižní okraj českomoravské vrchoviny. Lukáš Novotný seznamuje čtenáře ve svém článku s výzkumem Saské průmyslové a hospodářské komory o postojích saských podnikatelů vůči rozšíření EU a České republice. Většinou převládá neutrální vliv, pozitivní i negativní změny očekává jen menšina z nich. Většina saských podnikatelů také tvrdí, že by zaměstnance z Polska nebo ČR nepřijala. Velmi

zajímavou problematiku popisuje ve svém příspěvku V. Kovacz. Jedná o obchod s pašovanými věcmi. Za zajímavé pokládám uvedení cen pašovaných vzácných zvířat a charakteristiky zahraničních mafií. Samotný příspěvek představuje vzhledem k omezenému rozsahu jen dílčí sondu do dané problematiky. Jiří Pešek hodnotí ve svém příspěvku spolupráci euroregionů Labe a Egrensis v oblasti cestovního ruchu. Polští badatelé Kozłowska, Michalak a Stasienuk se zabývají důvody setrvávání v Polském pohraničním městě Štětín a ukazují jak v letech 1919 – 1998 přestávaly převažovat pracovní důvody obývání Štětína a zesílily důvody sentimentální. Na příkladě pěti regionů se Milan Jeřábek snaží ukázat životní podmínky a některé názory obyvatel v pěti asi nejzaostalejších (periferních) regionech ČR – Moravských kopanicích, Novohradsku (Jílovicku), Osoblažsku, Krušnohoří a Tachovsku. Lze jenom litovat, že se graf na straně 245 o očekávaných změnách po vstupu do EU v těchto oblastech nedokonale vytisknul. Václav Houžvička ve své popularizační stati seznamuje čtenáře s některými historickými specifiky česko-německého soužití. Námět na kvalitativní výzkum pamětníků zkoumající soužití Čechů a Němců v pohraničí ve světě práce před rokem 1945 přednesl Berndt Musiolek z Berlína. Václav Struhovský podal analýzu četnosti výskytu pojmu přeshraniční spolupráce na internetu. Nejčastěji je na internetu uváděna spolupráce s Německem, jejím předmětem je nejvíc spolupráce na poli kultury a jejími nejčastějšími nositeli jsou obce nebo mikroregiony.

K práci „Člověk v pohraničí“ mám pouze jednu zásadnější výtka a sice technického rázu. Příště bych doporučil nahrazení nepřehledných sloupcových grafů, které jsou v černobílé variantě jen obtížně rozluštitelné (např. str. 97, 104, 243 a další) tabulkami. Závěrem bych si dovolil vyslovit přání, aby již publikované dva sborníky a plánovaný sborník třetí byly korunovány skutečnou monografií o fenoménu českého pohraničí.

Stanislav Holubec
sholubec@gmail.com

« Vydává Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., dne 1. 12. 2007 » « Šéfredaktorka: Marta Kolářová »
« Redakční rada: Daniel Čermák, Yana Leontiyeva, Hana Maříková, Lukáš Novotný, Petra Rakušanová,
Natalie Simonová, Eva Soukupová, Petr Sunega, Iva Štoňanzlová » « Technická redaktorka: Anna
Gabrielová » « Adresa: SOCIOweb, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Jilská 1, 110 00 Praha 1, tel./fax:
+420 222 221 662, e-mail: socioweb@soc.cas.cz » « ISSN 1214-1720 »

« © Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha »